

Nowe czasopismo naukowe: *Libertas Religiosa*.
Studium interdyscyplinarne wolności religijnej. T. 1 (2022)
(Uniwersyteckie Centrum Badań Wolności Religijnej UKSW
w Warszawie)

A new academic journal: *Libertas Religiosa*.
An interdisciplinary study of religious freedom. T. 1 (2022))

JAROSŁAW RÓŻAŃSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie,
Wydział Teologiczny, Polska
ORCID 0000-0002-1678-2487

Abstract: The authors of the reviewed journal reflect on religious freedom as a specific aspect of freedom from the research perspectives of the various humanities disciplines and social sciences. The first issue of the reviewed journal demonstrates this diversity in form and content, as well as in the methods and scientific experience of the individual authors. Despite these differences in the scientific insight of the presented researchers, the editors of the journal decided to publish them on the assumption that, while the authors' interests and methodological approaches differ, they are united above all by a much-needed diverse perspective on the problem of religious freedom. This vast scope of investigation, both workshop and cultural (as well as geographical) is critical here, since it imposes the multidisciplinary nature of the research, its holistic character and, to some measure, methodological cosmopolitanism, sooner or later. The titles of articles in the first volume suggest the relevance of the research included inside it, offering a fairly representative overview of the current interests of Polish scholars.

Keywords: religious freedom; legal mechanisms; totalitarianism; discrimination

Abstrakt: Autorzy recenzowanego czasopisma podejmują refleksję na temat wolności religijnej jako szczególnego aspektu wolności z perspektyw badawczych poszczególnych nauk humanistycznych i społecznych. To zróżnicowanie form i treści, a także metod i naukowego doświadczenia poszczególnych autorów widoczne jest w pierwszym numerze recenzowanego czasopisma. Pomimo tych różnic w naukowej wnikliwości prezentowanych badaczy redaktorzy czasopisma postanowili je opublikować, wychodząc z założenia, że chociaż autorów różnią zainteresowania i podejście metodologiczne, to jednak łączy ich przede wszystkim tak potrzebne różnorodne spojrzenie na problem wolności religijnej. To szerokie pole badawcze, tak warsztatowe, jak i kulturowe (oraz geograficzne) ma tutaj fundamentalne znaczenie, gdyż wymusza wcześniej czy później interdyscyplinarny charakter badań, holistyczny ich charakter i w pewnej mierze metodologiczny kosmopo-

lityzm. Tytuły pierwszego tomu wskazują na aktualność zawartych w nim badań, stanowiąc dość reprezentatywny przegląd aktualnych zainteresowań polskich badaczy.

Słowa kluczowe: wolność religijna; mechanizmy prawne; totalitaryzm; dyskryminacja

Przedstawiony do recenzji zbiór tekstów pierwszego numeru czasopisma naukowego „*Libertas Religiosa. Studium interdyscyplinarne wolności religijnej*”, wydawanego przez Uniwersyteckie Centrum Badań Wolności Religijnej Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, jest – jak słusznie zaznaczono we *Wstępie* – kontynuacją prowadzonych w tym ośrodku akademickim badań nad wolnością religijną, których owocem była także np. wychodząca w ostatnich latach seria wydawnicza: „Religie Świata”.

Bazując m.in. na tym dorobku, Uniwersyteckie Centrum Badań Wolności Religijnej Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie zdecydowało się na wyodrębnienie z owej serii książkowej jednego szerokiego tematu – wolności religijnej. Można ją z pewnością analizować z różnorodnych perspektyw: historycznej i współczesnej, w aspekcie społecznym, kulturowym, filozoficznym, teologicznym czy prawnym. Z reguły wolność religijna traktowana jest jako prawo osoby ludzkiej i wspólnoty osób do kierowania się głosem własnego sumienia w wyznawaniu (bądź nie) wybranej religii. Prawo do wolności zostało bardzo ogólnie sformułowane w numerze 16 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, ale następne artykuły je doprecyzowują, m.in. artykuł 18 uwypukla wolność myśli, sumienia i wyznania, a także głoszenia swej wiary indywidualnie lub publicznie. „Respektowanie tego prawa spoczywa przede wszystkim na barkach państwa, które działa przez różnorodne organa i struktury” (s. 7–8).

W tym kontekście nowe czasopismo usiłuje podjąć refleksję na temat wolności religijnej jako szczególnego aspektu wolności jako takiej. Temat z natury jest bardzo szeroki, ujmowany z perspektyw badawczych poszczególnych nauk humanistycznych i społecznych. To zróżnicowanie form i treści, a także metod i naukowego doświadczenia poszczególnych autorów uwidacznia się w pierwszym numerze czasopisma. Pomimo tych różnic w naukowej wnikliwości prezentowanych badań redaktorzy czasopisma postanowili je opublikować, zakładając, że mimo iż autorzy prezentują odmienne zainteresowania i podejście metodologiczne, to łączy ich w szczególności tak konieczne różnorodne spojrzenie na problem wolności religijnej. To szerokie pole badawcze, zarówno warsztatowe, jak i kulturowe (oraz geograficzne) ma tutaj fundamentalne znaczenie, gdyż wymusza wcześniej czy później interdyscyplinarny i holistyczny charakter badań oraz w pewnym stopniu metodologiczny kosmopolityzm. Tytuły pierwszego tomu wskazują na aktualność za-

wartych w nim badań, stanowiąc dość reprezentatywny przegląd aktualnych zainteresowań polskich badaczy.

Pierwszy tekst w recenzowanym tomie jest autorstwa Pawła Antosiaka. Autor porusza w nim nie tylko problem teoretyczny, związany z wolnością religijną, ale i prezentuje sytuację prawną i społeczną dzieci we współczesnym Pakistanie. Zestawiając prawa najmłodszych obywateli tego państwa, w tym prawo do wolności religijnej, z podstawowymi normami obowiązującymi w społeczności międzynarodowej, ukazuje wiele nadużyć, m.in. w dostępie do edukacji czy problem wykorzystywania seksualnego i przymuszania dzieci do małżeństwa.

Drugi artykuł dr Sylwii Dęgi-Frątczak, zatytułowany *Rzecz o wolności religijnej w komunikacji szkolnej*, mówi o łączeniu teorii z praktyką w pracy z uczniem na lekcjach poświęconych komunikacji językowej. Szczególnie zwraca się w tym artykule uwagę na znak i symbol w kontekście prezentowania uczniowi zagadnienia wolności religijnej.

Celem kolejnego tekstu autorstwa dr Agnieszki Konik, noszącego tytuł *Zawołani po imieniu*, jest omówienie programu upamiętnienia Polaków, którzy zapłacili życiem za pomoc Żydom podczas hitlerowskiej okupacji. Program ten realizowany był przez Instytut Pileckiego od 2019 r. W ciągu trzech lat istnienia programu przywrócono pamięć o 72 zamordowanych Polakach, a także o około 150 Żydach zabitych wraz z nimi. Autorka wskazuje, że badania prowadzone w ramach tego programu są wartościowe dla edukowania społeczności lokalnych, zwłaszcza młodszych pokoleń. Tekst jest cenny, lecz brakuje w nim profesjonalnego wykazu informatorów, których wiedzę autorka wykorzystuje.

Kolejny tekst o charakterze prawnym, autorstwa Pauliny Jabłońskiej, zatytułowany *Wolność religijna w prawodawstwie polskim* skupia się na orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które najsilniej wpłynęły na orzecznictwo polskiego Trybunału Konstytucyjnego. Tekst obejmuje analizę przepisów Konstytucji z dnia 2 kwietnia 1997 r., odnoszących się do kwestii wolności religijnej w aspekcie indywidualnym i instytucjonalnym. Ponadto podjęto w nim próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy gwarancje wolności religijnej są odpowiednio zabezpieczone w prawie międzynarodowym i krajowym. Autorka postuluje w tekście zmianę w kodeksie karnym m.in. przepisu dotyczącego obrazy uczuć religijnych, który, jej zdaniem, jest dzisiaj zbyt ogólnikowy, przy czym podkreśla, iż formalne gwarancje niewiele znaczą bez praktycznego ich stosowania.

Tekst autorstwa Ewy Polak *Wolność gospodarcza w teorii i praktyce* to analiza porównawcza teorii i praktyki wolnego rynku oraz próba określenia możliwości i konsekwencji implementacji teorii neoliberalnej. W wyniku

realizacji tej polityki pojawiła się sprzeczność pomiędzy makroekonomicznymi interesami państwa a mikroekonomicznym interesem firmy, która chce zminimalizować koszty i przerzucić jak największą ich część na otoczenie oraz uzyskać jak największe zyski i przywileje od państwa, wzmacniające jej pozycję konkurencyjną. Autorka uwypukla w tekście, że uwolnienie się międzynarodowych podmiotów gospodarczych od uwarunkowań narzuconych wcześniej przez państwo oraz upłynnienie kursów walut i swoboda przepływu towarów usług i kapitału umożliwiły bogacenie się bez prowadzenia tradycyjnej działalności gospodarczej (np. spekulacje walutowe, wykorzystywanie niematerialnych aktywów firmy) oraz pojawienie się wielu nadużyć.

Tekst autorstwa dr hab. Moniki Przybysz, zatytułowany *Wolność religijna w „social mediach” – ograniczenia i wyzwania dla twórców religijnych*, wskazuje na niebezpieczne zjawisko kontroli przez właścicieli platform społecznościowych ich użytkowników stających się coraz bardziej podatnymi na manipulację. Autorka wskazuje na to zjawisko, analizując największe obecnie media społecznościowe, czyli Facebook, YouTube, Twitter i Google oraz zwracając przy tym uwagę na stosowanie cenzury i wykorzystywanie sztucznej inteligencji w celu manipulowania użytkownikami portalu społecznościowego. Ponadto dostrzega wyraźne ograniczanie wolności chrześcijan do manifestowania wartości chrześcijańskich w przestrzeni *social mediów*.

Kolejny tekst ks. prof. Henryka Skorowskiego, noszący tytuł *Wolność religijna podstawą innych wolności i praw człowieka w nauczaniu Jana Pawła II*, uwypukla wyjątkowe miejsce, jakie zajmuje w nauczaniu Jana Pawła II problematyka praw człowieka. Ów papież traktował prawo do wolności religijnej jako podstawę wszystkich innych praw wolnościowych. Wychodził bowiem z założenia, że wolność religijna stanowi najgłębszy wymiar wolności człowieka. Ponadto zgodnie z odwieczną tradycją katolicką wskazywał na osadzenie wolności religijnej na godności osobowej należnej każdemu człowiekowi.

Ks. dr hab. Grzegorz Sokołowski z Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu w tekście *Wolność religijna – wrodzone prawo czy przywilej władzy?* wskazuje na typowo chrześcijańskie rozumienie wolności, zarówno jako wykluczenia przymusu zewnętrznego (wolności „od”), jak i wolności „do” poszukiwania prawdy, dobra i innych wartości wyższych związanych ze światopoglądem i religią. To właśnie w tym kontekście sytuuje on wolność religijną i łączoną z nią wolność sumienia.

Jakub Stępień z Katedry Prawa Konstytucyjnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego prezentuje z kolei rozdział: *Ochrona wolności sumienia i wyznania w III Rzeczypospolitej Polskiej. Rozważania na przy-*

kładzie wybranych aspektów funkcjonowania członków wspólnoty Kościoła katolickiego w przestrzeni publicznej. Podkreśla w nim, że wolność sumienia i wyznania stanowi jeden ze standardów współczesnego, demokratycznego państwa prawnego oraz że wolności religijnej powinno towarzyszyć stworzenie konkretnych mechanizmów prawnych i pozaprawnych, przekładających się na skuteczną jej ochronę.

W ostatnim artykule dr Marcin Szydzisz z Uniwersytetu Wrocławskiego prezentuje tekst: *Ludność żydowska w Polsce po II wojnie światowej – zarys problematyki*. Stara się w nim w zarysie spojrzeć na losy ludności żydowskiej w Polsce w drugiej połowie XX w. Polityka władz komunistycznych zmusiła dużą część Żydów i osób żydowskiego pochodzenia do emigracji. Dopiero przemiany, jakie dokonały się w Polsce po 1989 r., przywróciły możliwość wszechstronnego rozwoju życia żydowskiego i chociaż współczesna społeczność żydowska jest w Polsce nieliczna, to jednak – zdaniem autora – jest widoczna i wciąż wywiera znaczny wpływ na polską kulturę i społeczną egzystencję.

Omówione powyżej teksty to cenne opracowania i przyczynki do naszej wiedzy o wolności religijnej jako takiej, także w jej praktycznych realizacjach. Pierwszy tom nowego czasopisma przybliży zróżnicowanie form i treści, a także metod i naukowego doświadczenia poszczególnych autorów. Potrzeba interdyscyplinarnej refleksji nad wolnością religijną wydaje się oczywista, zwłaszcza w kontekście rosnącej fali piętnowania wyznawców poszczególnych religii, prześladowań na tle religijnym, zwłaszcza chrześcijan, co dotyczy już nie tylko dalekich państw o systemach teokratycznych, ale również Europy i Polski. Współczesna radykalizacja religijna, nazywana powszechnie „fundamentalizmem”, nie jest prostym powrotem do praktykowania tradycyjnej formy religii, ale często specyficznym sprzeciwem wobec liberalnych praktyk współczesnego państwa, w szczególności względem relatywistycznej etyki i jego obojętności w stosunku do religii. Niektórzy sądzą natomiast, że obwieszczana przez państwo neutralność faktycznie uznaje wyznawaną wiarę i przynależność religijną za przeszkodę do pełnego obywatelstwa kulturowego i politycznego, co można określić jako formę „miękkiego totalitaryzmu”.

Prowadzone przez zespół skupiony wokół nowego czasopisma badania powinny obejmować nie tylko przejawy i przykłady łamania wolności religijnej, ale też wskazywać na fakt, iż rzekoma neutralność kultury politycznej usuwa wszelkie uzasadnienie etyczne i wszelką inspirację religijną, w rzeczywistości marginalizując – jeśli nawet nie wykluczając – ekspresję religijną ze sfery publicznej, a wraz z nią pełne uczestnictwo w kształtowaniu społeczeństwa demokratycznego. Wypływa stąd owa dwuznaczność roszczeń sfery publicznej do neutralności i obiektywnie dyskryminującej wolności obywa-

telskie. Nieuwzględnianie religijnego czynnika ludzkiej egzystencji pociąga za sobą pomijanie innych obszarów własnej historii i tradycji, decydujących przecież o społecznej spójności. Reakcją na tę słabość systemu jest fanatyzm uwidaczniający się zwłaszcza wśród młodych, mający charakter ateistyczny lub teokratyczny. Nie ma on charakteru prostego powrotu do przeszłości.

Chrześcijańska koncepcja praw mężczyzn i kobiet zakłada, że wrodzona wolność człowieka ma być przeżywana odpowiedzialnie i dla dobra wszystkich. Jednakże owa wolność potrzebuje relacji międzyludzkich. Szczególną rolę w budowaniu wspólnoty ludzkiej odgrywa rodzina. Warto także uwypuklić wartość instytucji pośredniczących w życiu państwa w celu budowania klimatu wolności religijnej. Instytucje pośredniczące aktywne są wraz z funkcjami subsydiarności instytucjonalnej w interesie dobra wspólnego w życiu państwa.

Z pewnością to nowe czasopismo może okazać się przydatne wielu studentom, doktorantom, a także naukowcom zajmującym się szeroko rozumianą wolnością religijną.

Jarosław Różański OMI – prof. dr. hab., misjolog–afrykanista, religioznawca. Od 1999 r. pracuje na UKSW w Warszawie (kierownik Katedry Misjologii). Główne zainteresowania Afryką pogłębione zostały przez pobyty badawcze związane przeważnie z klasycznie pojmowaną strefą Sudanu Środkowego, ze szczególnym uwzględnieniem północnego Kamerunu. Autor kilkunastu książek naukowych oraz ponad 140 artykułów naukowych, j.rozanski@uksw.edu.pl